

ВІДЗИВ

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Панчак Оксани Володимирівни «Психолого-педагогічні засади розуміння нестандартних стоматологічних задач» подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю

19.00.07 - педагогічна та вікова психологія

Представлена робота безпосередньо стосується проблеми прийняття творчих рішень у галузі стоматологічної діяльності, що надає їй «одвічної» актуальності, тим більш, що психологічні дослідження творчої лікарської діяльності все ще залишаються не виправдано лише поодинокими.

В роботі визначено зв'язок із науковими програмами, планами й темами; сформульовано мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, представлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, гіпотези дослідження та методи дослідження. Сформульовані автором мета і завдання дослідження відповідають темі дисертації та повністю виконані. У роботі знайшли своє підтвердження гіпотези дослідження.

Результати дисертації мають тісний зв'язок із науковими проблемами сучасних психологічних досліджень як в Україні, так і поза її межами.

Як відомо, у психології існує ще багато розбіжностей пов'язаних з питаннями, які стосуються сутності творчості, її структури, детермінант процесу. До цього часу залишається в значній мірі відкритим для наукової дискусії питання про природу, механізми, закономірності саме *професійної творчості*.

Та й у трактуванні понять "творчість", "творче мислення", у психології не існує єдиної думки. Стосовно даної роботи, то слід також зауважити, що автор зіткнулась ще й з нечітким визначенням у науковій літературі понять "медичне мислення" "клінічне мислення", "лікарське мислення", які часто ототожнюються. Вивчаючи теоретичні аспекти проблеми, автор провела

аналіз різних підходів до визначення означених понять, та внесла свій вклад в означення та розмежування цих понять, обрала власні орієнтири для дослідження професійної творчості в галузі стоматології, про що свідчить частина її теоретичного дослідження.

В дисертації чітко окреслено сутність медичної діяльності та стоматологічної, зокрема, що дозволяє вичленити її з поміж інших за зовнішніми ознаками. Тобто, виділяються та описуються її складові: діагностика захворювання, лікування захворювання, реабілітація хворого, профілактика захворювання, психологічна підтримка хворого. Це дало можливість зробити висновок, що у своїй основі медична діяльність лікаря в значній мірі опирається на творче медичне мислення, незалежно від означених складових цієї діяльності.

Дослідниці довелося зіткнутися з дефіцитом психологічних досліджень процесу розуміння медичного завдання. Саме тому, вона дає власне визначення його, як мисленнєвий процес, що здійснюється в силу активної взаємодії суб'єкта (лікаря, студента медичного закладу) з новою медичною задачею, в результаті чого він збагачує свої знання і паралельно виробляє мисленнєві прийоми для його вирішення. При цьому, вказується, що процес розуміння стосується постановки діагнозу, прийняття рішення про характер лікувальних заходів, реалізації лікувальних дій, профілактики захворювань.

Емпіричне дослідження цілком адекватно проводилося із залученням студентів саме стоматологічного факультету. Тому автор, спершу дослідила зміст, методи і засоби навчання студентів на таких факультетах. Варто відмітити наявність деяких протиріч такого навчання. З однієї сторони, студент повинен чітко засвоїти наперед визначені протоколи діагностування і надання медичної допомоги, з іншої — активне впровадження теоретичного розв'язання ситуативних стоматологічних задач на заняттях. Такий стан справ породжує питання: "Якого спеціаліста готують медичні навчальні заклади - того, хто сліпо слідує готовим інструкціям, чи того, що здатний творчо підходити до професійного завдання?" Щоб дати собі відповідь на

нього, Оксана Володимирівна залучила до дослідження не лише студентів, а і лікарів-інтернів та лікарів-практиків. Це їй дало змогу, на мою думку, в цілому успішно здійснити дослідження процесу розуміння ситуативних задач стоматологами.

Аналізуючи одержані результати у *другому розділі експериментальної частини дослідження*, автор дійшла висновку, що розуміння творчої стоматологічної задачі настає на основі виявлення структурних елементів, що входять до складу задачі, їх властивостей і функцій, з'ясування взаємозв'язків між ними через співвідношення нового з відомим. При цьому, основним компонентом творчого мислення в галузі стоматології є операційний компонент, який визначається рівнем сформованості у розв'язуючого мисленнєвих стратегій (аналогізування, реконструювання, комбінування, змішаної стратегії), які є суб'єктивною перевагою використання одних пошукових дій над іншими і які забезпечують напрям пошукових дій, контролюють оперування структурними елементами.

Порівняльний аналіз пошукових дій студентів-стоматологів і лікарів-стоматологів показав, що саме досвід розв'язання нестандартних стоматологічних проблем допомагає лікарям-практикам по-новому застосовувати відомі їм протоколи діагностування та лікування, на відміну від студентів-стоматологів. Цьому сприяє значно ширший за діапазоном досвід лікарів із певним стажем практичної роботи, який містить випадки захворювань, що не вписуються у встановлені схеми, а, отже, це досвід вирішення професійних завдань в ускладнених умовах. В той час, як студент-стоматолог, в основному, зорієнтований на класичні ознаки захворювань і відомі алгоритми лікування більшості захворювань, які він вивчив і якими наповнений його нечисленній практичний досвід.

Спеціальне дослідження процесу розуміння студентами та лікарями ситуативних стоматологічних задач в ускладнених умовах дозволило, по-перше, дещо сповільнити процес розуміння, а, отже глибше проникнути в його сутність; по-друге, переконатися у його ідентичності процесу розуміння

при розв'язанні задач у звичайних умовах, по-третє, виявити вищу якість пошукових дій лікарів у порівнянні із студентами.

Це дало підстави припустити, що в навчальний процес необхідно впроваджувати завдання з ускладненими умовами, вони можуть формувати у студентів потребу глибокого аналізу наявних симптомів, а отже, глибокого розуміння захворювання. Тобто мова йде, що навчальний процес мусить створювати штучний досвід роботи лікаря в ускладнених умовах. Ця ідея стала основою формуючої частини дослідження і у результаті було доведено, що творчий тренінг, який включає використання причинно-наслідкових запитань та ускладнюючих умов при розв'язанні серії творчих стоматологічних задач сприяє активізації процесу розуміння студентами творчих стоматологічних задач. Відбувається глибоке застосування наявних знань, що призводить до якіснішого розуміння-впізнавання та розуміння-уподібнення. Результативніше використовуються мисленнєві операції, що наповнюють мисленнєві стратегії. При цьому зростає кількість використання віддалених аналогій, реконструкцій, комбінувань, на основі яких формується розуміння-прогнозування. Як наслідок, проміжні розв'язки детальніше вивчаються, що сприяє поглибленню розуміння умови задачі і розуміння її розв'язку. Це, у свою чергу, сприяє якісному розумінню - об'єднанню.

Представлені результати ефективності здійсненого тренінгу отримали відповідне статистичне підтвердження. Надійність і вірогідність результатів визначалася конкретикою як кількісного, так і якісного аналізу.

Найважливішими науковими результатами даного дослідження можна вважати: визначення психолого-методологічного підходу до вивчення процесу розуміння нестандартних стоматологічних задач; теоретичне обґрунтування творчого характеру професійного мислення, спрямованого на вирішення стоматологічних проблем; з'ясування психологічної сутності процесу розуміння стоматологами нестандартних професійних задач та створення процесуально-динамічної схеми процесу їх розуміння студентами; теоретично обґрунтовану та експериментально

апробовану програму активізації процесу розуміння стоматологічної проблеми.

Практичне значення дослідження полягає у розробці та апробації методичних засобів активізації розуміння студентами нових стоматологічних задач; у підготовці методичних рекомендацій з метою підвищення ефективності розуміння творчих задач студентами та лікарями-стоматологами. Ці результати можуть бути використані викладачами медичних ВНЗ при вивченні різноманітних спеціальних дисциплін.

В цілому можна дійти висновку, що *дисертаційне дослідження* Панчак Оксани Володимирівни *має всі основні науково визначаючі ознаки і складові*.

У 11 публікаціях із достатньою повнотою викладені основні результати дисертації. Зокрема, у 7 фахових публікаціях містяться основні положення дисертації, що винесені на захист.

Автореферат у відповідній мірі відображає основні теоретичні та практичні положення дисертації.

Оцінюючи загалом високий рівень проведеного дослідження, можна зробити деякі зауваження і дискусійні міркування, а саме:

1) опираючись на результати дослідження окресленої наукової проблематики, автор не достатньо проаналізувала роботи, присвячені процесу розв'язання задач; зокрема, не належного аналізу отримали роботи української психологічної школи (як то роботи Балла Г. О., Машбиця Ю. І., Смульсон М. Л. і деяких інших);

2) в роботі досліджується процес розуміння професійних задач студентами і при цьому розглядається питання взаємозв'язку творчого мислення і досвіду, тому доцільно було би дослідити взаємозв'язок його якісних показників, з успішністю студентів, хоча б з спеціальних дисциплін;

3) експериментальна частина дисертації передбачала залучення експертів із професійного середовища. Однак у роботі нічого про це не вказується. Виникає питання про їх роль і місце у дослідженні.

4) процес навчання передбачає практичні дії студентів старших курсів у студентських стоматологічних поліклініках. Тому було б не зайве проаналізувати не лише розв'язання теоретичних задач, а і задач, що виникають на основі практичної стоматологічної діяльності.

Вважаю можливим зробити наступне загальне заключення: дисертація Панчак Оксани Володимирівни «Психолого-педагогічні засади розуміння нестандартних стоматологічних задач» є завершеним науковим дослідженням, повністю відповідає вимогам МОН України і автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 - педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент -

дійсний член НАПН України, д-р
психологічних наук,
професор

В.О. Моляко

